

ni Suriye'ye çağırırdı. Çavlı da I. Kılıcarşan tarafından ele geçirilmiş olan Musul'u almasına yardımcı olduğu takdirde birlikte hareket edebileceklerini söyleyip onu kendisine katılmaya çağırırdı. Çavlı'nın teklifini kabul eden Rıdvân, I. Kılıcarşan'ın ölümüyle sonuçlanan savaşta onun yanında yer aldı (500/1107). Ancak daha sonra Çavlı'nın davranışlarından rahatsız olup Halep'e döndü. Bu arada Sultan Muhammed Tapar, Çavlı'yı görevden alınca Çavlı bazı emirlerle ittifak yaparak Suriye'ye doğru harekete geçti. Çavlı'ya karşı seferber olan Rıdvân, Siffin'de Urfa Kontu Baudouin tarafından Çavlı'ya gönderilen fidyeye el koydu ve ona karşı Nümeyroğulları ile iş birliği yapıp Halep'e döndü. Bu sırada Çavlı, Rıdvân'a ait Bâlis'i işgal etti. Bunun üzerine Rıdvân, Tankred'e ittifak teklifinde bulundu; Çavlı da Baudouin ve Juscelin'den yardım istedi. Telbâşir'de yapılan savaşta her iki taraf ağır zayıyat verdi (Safer 502 / Eylül 1108). Bâlis tekrar Halep Selçuklu melikiğinin hâkimiyeti altına girdi.

Haçlılar'ın işgal ettiği Halep civarındaki topraklarını geri almak için Antakya bölgesine akınlar yapan Rıdvân, Tankred'in Urfa'dan dönmesiyle Halep'e çekildi. Tankred de misilleme olarak Halep'in doğusuna saldırınca Rıdvân zor durumda kaldı; 20.000 altın, 10.000 at verip Antakya seferi sırasında aldığı esirleri serbest bırakmak şartıyla barış yaptı. Bu antlaşma sebebiyle Halep ve civarındaki halkın erzak sıkıntısı çekmeye başlaması sebebiyle Rıdvân hazineye ait arazileri ucuz fiyatlara halka satmak zorunda kaldı. Haçlılar'ın Suriye'yi ve özellikle Halep civarını yağma ve tahrip etmeleri üzerine Rıdvân o sırada Bağdat'ta bulunan Sultan Muhammed Tapar'a bir heyet yollayıp yardım istedi. Sultanın emriyle Musul Emiri Mevdûd b. Altunegin önce Harran'ı, ardından Juscelin'in elindeki Telbâşir'i kuşatmaya başladı. Bu sırada Rıdvân, Mevdûd'a haber göndererek hemen Halep'e gelmelerini istedi. Ancak Selçuklu ordusu Halep önlerinde konaklayınca hareketlerinden endişeye kapıldı ve Mevdûd'u çağıracağına pişman olup Halep kapılarını kapattı. Bunun üzerine Selçuklu ordusu bölgeden uzaklaştı (Safer 505 / Ağustos 1111) ve Haçlılar'a karşı bir harekâta girişilemedi.

Bu dönemde iktisadî sıkıntı içinde olan Melik Rıdvân'ın Bâtıniler'le iş birliği yaparak Horasan'dan Halep'e gelen Ebû Harb İsâ adlı tüccarın mallarına el koymaya teşebbüs etmesi itibarını büyük ölçüde sarstı. Antakya Prinkepsi Tankred'in Azaz'ı işgal etmeye hazırladığını öğrenince arası

açık olmasına rağmen Atabeg Tuğtegin'den yardım istedi ve kendisini Halep'e davet etti. Burada yapılan görüşmeler sonunda taraflar bir antlaşma imzaladılar (506/1112). Kudüs Kralı I. Baudouin, Dimaşk civarına saldırınca Tuğtegin Rıdvân'dan yardım istedi, ancak Rıdvân yardıma gitmedi, Taberiye'de Haçlılar'ın bozguna uğramasından sonra 100 süvari göndermekle yetindi. Tuğtegin de buna öfkelenip Dimaşk'ta onun adına okunmakta olan hutbeye son verdi (1 Rebülevvel 507 / 16 Ağustos 1113). 28 Cemâziyelâhir 507'de (10 Aralık 1113) Halep'te ölen Rıdvân Meşhedülmelik denilen yerde defnedildi. Kaynaklarda Bâtıniler'le iş birliği yapması, onlar için Halep'te bir dârüddâ ve inşa ettirmesi ve iki kardeşini öldürtmesi gibi sebeplerle ağır biçimde eleştirilmektedir. Yerine oğlu Ebû Şücâ Alparslan geçti.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kalânisi, *Târîhu Dimaşk* (Amedroz), s. 127, 130-132, 133-136, 138, 142, 148, 150, 156-159, 169, 173, 177, 182, 183-184, 189; *Urfaî Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)* (nşr. ve trc. H. D. Andreasyan), Ankara 1962, s. 183-184, 186, 230-231, 234, 241-243; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, X, tür.yer.; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-haleb*, II, 118, 124-125, 130-132, 135, 138-144, 146-153, 155-157, 161, 164, 246; Ebû'l-Ferec, *Târîh*, I, 345, 347-351; Zehbî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIX, 315-316; A. Aquensis, *Geschichte des ersten Kruezzugs* (trc. H. Hefele), Jena 1923, I, 131-132, 214-227, 236-238, 241-242, 308-309; II, 158-159, 181-186, 195-196, 238-247; *Anonymi Gesta Francorum et Aliorum Hierosolymitanorum* (nşr. B. A. Leses), Oxford 1924, s. 58, 75-78; Cl. Cahen, *La Syrie du nord*, Paris 1940, s. 213, 217-218, 227-228, 230, 239-242; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, s. 136-138; İsm. Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi: 1098-1118'e Kadar*, İstanbul 1974, s. 91, 112-118, 121-131, 137-138, 145-146; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, bk. İndeks; Ali Sevîm, *Suriye ve Filistin Selçuklular Tarihi*, Ankara 2000, s. 161-223; a.mlf., "Artukluların Soyu ve Artuk Bey'in Siyasi Faaliyetleri", *TTK Belleteri*, XXVI/101 (1962), s. 121-146; a.mlf., "Artukoğlu Sökmen'in Siyasi Faaliyetleri", a.e., XXVI/103 (1962), s. 501-520; a.mlf., "Artukoğlu İlgazi", a.e., XXVI/104 (1962), s. 650, 664; C. E. Bosworth, "Rıdvân", *EJ²* (İng.), VIII, 519.

ALİ SEVİM

RIDVANBEGOVİÇ, Ali Paşa (1783-1851)

Osmanlı devlet adamı.

Bosna valilerinden Zülfikar Kaptan'ın oğludur. Aile, büyük ataları Rıdvân Kaptan dolayısıyla Rıdvânbeğoyğulları (Rıdvânbeğoviç) diye bilinir. Osmanlı kaynaklarında aile-

nin Mostar yakınlarındaki Stolaç (İstolçe / Ustulçe) kasabasında olması dolayısıyla aynı zamanda İstolçeli Ali Paşa olarak da geçer. 1813-1814'te babasının yerine İstolçe mutasarrıfı oldu. Aynı dönemde kardeşi Hacıbey zengin gelirleri olan çevredeki Hutovo ağalığında bulunuyordu. Bu sırada Bosna-Hersek'in güçlü ailelerinden İsmâil Ağa Çengîç ailesiyle iyi ilişkiler içinde iken Bosna kaptanları ile arası iyi değildi. Nitekim 1830'da Bosna'da Gradaçac kasabasında Hüseyin Kaptan, Osmanlı Devleti'ne karşı isyan hareketi başlattığında sayıları otuz dokuza varan Bosna-Hersek kaptanlarından birçoğu onunla iş birliği yaptığı halde Ali Paşa devletin yanında yer almıştı. İsyanın bastırılmasında görev alan Ali Paşa bölgede redif taburları kurmakta da başarılı oldu (BA, HH, nr. 21868/E). 1832'de Anadolu'ya geçti; Sadrazam Reşid Mehmed Paşa kuvvetlerine bağlı olarak Konya ve Kütahya'ya kadar ilerlemiş olan Mısır kuvvetlerine karşı savaştı. II. Mahmud, Ali Paşa'yı gösterdiği gayret dolayısıyla vezâretle mükâfatlandırdı ve Hersek'i müstakil mutasarrıflık haline getirerek yönetimini ona verdi. 1833 Mart ayı ortalarına ait bir belgede, Hersek sancağının Bosna eyaletinden ayrılıp o tarafın ahvalini bilen birine verilmesi gerektiği için kendisinin bu yörede iyi tanınması sebebiyle söz konusu sancağa tayin edilmiş olduğu belirtilir (BA, MD, nr. 250, s. 24-25). II. Mahmud, Ali Paşa'nın ayrıca bir nişanla ödüllendirilmesi hususundaki rapora kendi hattıyla onun buna lâyık olduğunu yazarak karşılık verdi (BA, HH, nr. 21757). Devlete bağlılıklarından dolayı Ali Paşa'nın oğlu Zülfikar Nâfiz Paşa, Rıdvân Paşa ve diğer aile fertlerine nişanlar ve yüksek görevler verildi. Bu şekilde tekrar Rumeli'ye dönen Ali Paşa uzun yıllar Hersek valiliği yaptı. Hersek sancağında biri Buna'da, diğeri Stolaç'ta inşa ettirdiği iki cami yanında meydana getirdiği hayır eserlerine birçok gelir tahsis etti (vakfiye tarihi 1264/1848). Bu hizmetlerinden dolayı Hersek'te halkın sevgisini kazandı.

Bosna'da 1850'li yıllarda ortaya çıkan ayaklanmada isyancılar Bihaç şehrini ele

Ali Paşa
Rıdvânbeğoviç'in
mührü

geçirdiler ve Bosna Valisi Tâhir Paşa'yı Travnik'e geri çekilmeye zorladılar. Ali Paşa bu ayaklanmayı destekledi ve isyancılarla birlikte hareket etti. Sultan Abdülmecid, Rumeli'deki Ömer Lutfi Paşa'yı Rumeli Ordusu-yı Hümâyunu müşiri olarak bu ayaklanmayı bastırmakla görevlendirdi. Ömer Lutfi Paşa, Konjiç kasabası yakınlarında Ali Paşa'yı yendi (5 Şubat 1851). Tutuklanan Ali Paşa, Mostar'da bir eşeğe ters bindirilerek dolaştırıldı, daha sonra yanadıklarıyla birlikte Banyaluka'ya doğru yola çıkarıldı. Yolda çadırında korumasında bulunan askerlerden birinin silâhının ateş alması üzerine öldü (20 Mart 1851). Banyaluka'da Ferhad Paşa Camii hazîresinde küçük bir türbeye gömüldü. Bu türbe Bosna iç savaşında cami ile birlikte tamamen yıkılmıştır.

Ali Paşa, Stolaç'ta Bregava nehri kenarında içinde birçok bina bulunan bir saray külliyesi yaptırmıştır. Bu saray, Ahmed Cevdet Paşa'nın Rumeli teftişi sırasında bölgedeki Osmanlı askerine kışla olmak üzere İzvornikli Mahmud Paşa'nın İzvornik'te aynı şekildeki binalarıyla birlikte kamulaştırılmıştır. Külliye Bosna iç savaşında yıkılmış, daha sonra bazı evleri restore edilmiştir (2007). Eski evlerin satın alınmasıyla ilgili belgeler Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunmaktadır. Ali Paşa'nın yuvarında adları geçen oğulları yanında Habibe adında şair bir kızı vardır. Begoviç ailesinin bazı üyeleri günümüzde hayattadır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 251, s. 4, 120; nr. 252, s. 102; nr. 253, s. 5, 71, 89; nr. 254, s. 79-80; nr. 257, s. 179, 214; nr. 258, s. 36; BA, *Bosna Ahkâm Defteri*, nr. 9, s. 24, 27-30, 34-42, 66-68, 83; BA, A.AMD, nr. 4/6, 22/72, 30/91, 31/10, 31/13, 32/45, 32/98, 33/89, 35/3; BA, İ-DH, nr. 13736, 13799, 13808, 14205; BA, İ-MVL, nr. 4641; 22986; BA, HH, nr. 19913, 20207, 20378, 21871/A, 22114, 22176; Cevdet, *Tezâkir*, III, 75, 100; Ahmet Cevat Eren, *Mahmud II. Zamanında Bosna-Hersek*, İstanbul 1965, s. 123, 136-137; Omer İbrahimagić, *Bosnian Statehood and Nationality*, Sarajevo 2003, s. 262; N. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Nilüfer Epçeli), İstanbul 2005, V, 307-308, 349; O. Knezović, "Ali-Paşa Rizvanbegoviç-Stoçević, hercegovački vezir 1832-1851", *Glasnik Zemaljskog Muzeja u Bosni i Hercegovini*, XL/1-2, Sarajevo 1928, s. 11-53; A. Popovic, "Ridwân Begoviç", *EP²* (İng.), VIII, 519-521; Mustafa L. Bilge, "Mustafa Paşa, Buşatlı", *DİA*, XXXI, 344-345.

MUSTAFA L. BİLGE

RIFK (الرفق)

Yumuşak davranma,
nezaket anlamında bir ahlâk terimi.

Sözlükte "yumuşak ve yararlı olmak; yardım etmek" anlamlarındaki **rıfk** kelimesi terim olarak "iyi huyluluk, uyumlu, geçimli ve nazik olma, yumuşak davranma" mânalarına gelir. Ayrıca **lutf**, **leyn** (yumuşaklık), **hilm**, **teysîr** (kolaylık gösterme) kavramları rıfk ile yakın anlamda; "sertlik, kaba ve kırıcı davranış" mânasındaki **unf**, **gılzat**, **hiddet**, **huşûnet**, **hurk** ve **şiddet** karşıt anlamda kullanılmaktadır (*Li-sânü'l-'Arab*, "rfk" md.; *Tâcü'l-'arûs*, "rfk" md.; İbn Hazm, s. 48, 62, 75; Gazzâlî, III, 184-185). Rıfk kökünden türeyen **refik** "yumuşak ve nazik davranan kişi, arkadaş, dost" demektir. Hadis ve siyer kaynaklarında yer alan bilgilere göre Resûlullah, Hz. Âişe'nin kucağında son nefesini verirken "er-refiku'l-a'lâ" (yüce dost) diyerek Allah'a gitmekte olduğunu ifade etmiş ve son sözü "Allahım, yüce dost!" olmuştur (Buhârî, "Fezâ'ilü's-şâhâbe", 5, "Meğâzi", 83, 84; Müslim, "Fezâ'ilü's-şâhâbe", 87).

Kur'an-ı Kerim'de bir âyette refik kelimesi geçmektedir (en-Nisâ 4/69). Tefsirlerde, Resûl-i Ekrem vefat ettiğinde onun yokluğuna nasıl dayanacaklarını düşünüp kederlenen bazı sahâbileri teselli etmek üzere, Allah'a ve resulüne itaat edenlerin peygamberler, siddîklar, şehidler ve sâlihlerle beraber olacağını ve bunların ne güzel refik olduğunu bildiren bu âyetin indiği ve burada refik kelimesinin "arkadaşlığına güvenilen kişi" anlamında kullanıldı-

ğı belirtilir (meselâ bk. Taberî, VIII, 534-535; Kurtubî, V, 272; Şevkânî, I, 545, 546). Bazı âyetlerde rıfk ile yakın anlamlı kelimelerle insanlara karşı yumuşak davranmanın önemine dikkat çekilmiştir. Tâhâ sûresinde (20/44) yumuşak davranmanın etkili bir eğitim ve irşad yöntemi olduğuna işaret edilir. Bir âyette (Âl-i İmrân 3/159) Hz. Peygamber'in etrafındakilere yumuşak davranmasından övgüyle söz edilmektedir, bu davranışının ilâhî rahmetin bir eseri olduğu belirtilmektedir, kaba ve katı kalpli olmanın eğitim ve sosyal birlik açısından zararlı etkisine dikkat çekilmektedir. İbn Hazm, Resûl-i Ekrem'in insanları eğitirken onları ümitlendiren, sevindiren ve rahatlatan sözler söylemeye önem verdiğini, bu sayede nasihatlerinde başarılı olduğunu, kolaylaştırıcı olmayı ve zorluk göstermekten sakınmayı emrettiğini hatırlatır (*el-Ahlâk ve's-siyer fi müdâvâti'n-nüfûs*, s. 62).

Hadislerde rıfk kelimesi ve türevleri geçmektedir. Hz. Peygamber, "Allahım! Ümmetime rıfk ile muamele edene sen de rıfk ile muamele et" diye dua etmiştir (*Müsned*, VI, 62, 93, 257, 258, 260). "Allah rıfk sahibidir ve her işi rıfk ile yapmayı sever" meâlindeki hadis (Buhârî, "İstîtâbe", 4, "Edeb", 35; Müslim, "Selâm", 10) rıfkın Allah'ın sıfatları arasında yer aldığını ve insanlardaki rıfk erdeminin bu sıfatın bir yansıması olduğunu gösterir. Resûl-i Ekrem, "Rıfkta mahrum kalan kimse hayırdan da mahrum kalır" (*Müsned*, IV, 362, 366; Müslim, "Birr", 74-76; İbn Mâce, "Edeb", 9); "Bir iş rıfk ile yapılırsa rıfk mutlaka o işi güzelleştirir" (*Müsned*, VI, 58, 112; Müslim, "Birr", 78; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 1) hadisleriyle rıfkın önemine dikkat çekmiştir. Bizzat kendisi de sahâbiler tarafından "çok merhametli, çok yumuşak" diye nitelendirilmiştir (Buhârî, "Ezân", 17, 18; Müslim, "Mesâcid", 292, "Nezir", 8; Ebû Dâvûd, "Eymân", 21). Bir rivayete göre, Hz. Peygamber ve ashâbın yanına gelen bir grup yahudinin "esselâmü aleyküm" yerine "essâmü aleyküm" (ölüm sizin üzerinize olsun) demelerine öfkelenen Hz. Âişe'nin, "O dediğiniz sizin başınıza gelsin, Allah sizin belânızı versini!" şeklinde tepki göstermesi üzerine Resûlullah, "Yâ Âişe, sâkin ol, rıfk göster, sertlikten ve hakarettten sakın!" demiştir (*Müsned*, III, 199; Buhârî, "Edeb", 38; "Da'avât", 63; Müslim, "Birr", 79).

İslâm ahlâkına dair kaynaklarda Câhiliye dönemi diye adlandırılan İslâm öncesi Arap toplumunda yaygın olan kabalık, saldırganlık, şiddet gibi tutum ve davran-

Ali Paşa Ridvanbegoviç Camii (Podradska Camii) – Istolce / Bosna-Hersek

